

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ «ТРЕНЕР – ЮНИЙ СПОРТСМЕН – БАТЬКИ» (НА ПРИКЛАДІ ФУТБОЛУ)

Байрачний Олег

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація:

Аналіз даних спеціальної літератури та узагальнення мпрактичного досвіду зарубіжних та вітчизняних фахівців засвідчив, що проблема формування професійних компетентностей тренера, як детермінанти побудови раціональної системи багаторічної підготовки юних спортсменів, була і залишається найбільш актуальною та значущою. Разом з тим особистісно-психологічна характеристика загалом та комунікативні здібності тренера з футболу все ще залишаються недостатньо вивченими. Актуальність обраної теми обумовлена низкою факторів, що суттєво вплинули на умови професійної діяльності тренера та, як наслідок, на вимоги до переліку його компетентностей. Серед найбільш значущих тенденцій останніх років, що є характерними для системи дитячо-юнацького футболу на сучасному етапі розвитку, слід відзначити перманентно зростаючу роль батьків у матеріально-технічному забезпеченні діяльності спортивних шкіл. Тому, метою даної роботи є аналіз психолого-педагогічного змісту взаємовідносин в системі «тренер–юний спортсмен–батьки», як однієї з детермінант підвищення ефективності підготовки спортивного резерву у футболі. В роботі представлені результати досліджень психолого-педагогічної складової комунікативної системи «тренер–спортсмен–батьки» з урахуванням сучасних умов професійної діяльності тренера в системі дитячо-юнацького футболу. Виявлено характерні особливості міжособистісних відносин в процесі комунікації тренера з гравцями та їх батьками. Визначено особистісно-психологічні характеристики, які сприяють ефективній комунікації тренера в рамках досліджуваної комунікативної системи. Наступні етапи досліджень будуть спрямовані на пошук шляхів вдосконалення системи підготовки тренерських кадрів з урахуванням сучасних умов професійної діяльності тренера футбольних дитячо-юнацьких команд.

Ключові слова:

комунікація, тренер, особистісно-психологічні характеристики, спортсмен, батьки

Psychological and pedagogical aspects of communication processes in the system "coach-young athlete-parents" (on the example of football).

Analysis of the data of the specialized literature and generalization of practical experience of foreign and domestic specialists showed that the problem of forming the professional competences of the trainer as the determinants of the rational system of long-term training of young athletes was and remains the most relevant and significant. At the same time, the personality-psychological characteristics of the trainer and his communication skills are still not sufficiently studied. The relevance of the chosen topic is determined by a number of factors that significantly influenced the conditions of the professional activity of the trainer and the process of forming his professional qualities. Among the most significant trends in recent years, typical for the system of children's and youth football at the present stage of development, we can highlight the increased role of parents in providing material and technical support to the activities of sports schools. Therefore, the purpose of this work is to analyze the psychological and pedagogical content of the relationship in the "coach-young athlete-parents" system, as one of the determinants of improving the effectiveness of training sports reserves in football. The paper presents the results of research on the psychological and pedagogical component of the communicative system "coach-athlete-parents", taking into account the current conditions of professional activity of the coach in the system of children's and youth football. Identified features of interpersonal relationships in the process of communication of the coach with the players and their parents are revealed. Personality-psychological characteristics that contribute to the effective communication of the trainer within the framework of the communicative system studied are determined. The next stages of research will be aimed at finding ways to improve the training of trainers, taking into account modern conditions of professional activity.

communication, coach, personality and psychological characteristics, athlete, parents

Психолого-педагогические аспекты коммуникационных процессов в системе «тренер–юный спортсмен–родители» (на примере футбола).

Анализ данных специальной литературы и обобщения практического опыта зарубежных и отечественных специалистов показал, что проблема формирования профессиональных компетенций тренера, как детерминанты построения рациональной системы многолетней подготовки юных спортсменов, была и остается наиболее актуальной и значимой. Вместе с тем личностно-психологическая характеристика в целом и коммуникативные способности тренера по футболу все еще остаются недостаточно изученными. Актуальность выбранной темы обусловлена рядом факторов, существенно повлияли на условия профессиональной деятельности тренера и, как следствие, на требования к перечню его компетенций. Среди наиболее значимых тенденций последних лет, характерные для системы детско-юношеского футбола на современном этапе развития, это перманентно возрастающая роль родителей в материально-техническом обеспечении деятельности спортивных школ. Поэтому, целью данной работы является анализ психолого-педагогического содержания взаимоотношений в системе «тренер–юный спортсмен–родители», как одной из детерминант повышения эффективности подготовки спортивного резерва в футболе. В работе представлены результаты исследований психолого-педагогической составляющей коммуникативной системы «тренер–спортсмен–родители» с учетом современных условий профессиональной деятельности тренера в системе детско-юношеского футбола. Вывявлены характерные особенности межличностных отношений в процессе коммуникации тренера с игроками и их родителями. Определены личностно-психологические характеристики, которые способствуют эффективной коммуникации тренера в рамках исследуемой коммуникативной системы. Следующие этапы исследований будут направлены на поиск путей совершенствования системы подготовки тренерских кадров с учетом современных условий профессиональной деятельности тренера футбольных детско-юношеских команд.

коммуникация, тренер, личностно-психологические характеристики, спортсмен, родители

Постановка проблеми. Загальний успіх функціонування системи підготовки спортивного резерву у футболі залежить від багатьох факторів: рівень популярності виду спорту в країні, матеріально-технічне та інфраструктурне забезпечення, відповідність методики підготовки та організації змагань сучасним вимогам, кадрове забезпечення та власне професійна компетентність дитячого тренера й ін.. Пріоритетність та ступінь

актуальності вище перерахованих чинників не є сталою, а, знаходячись під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, перманентно змінюється. Динамічність цих процесів відображається також і на науковій та практичній обґрунтованості окремих складових системи багаторічної підготовки.

У той же час, з впевненістю можемо констатувати, що саме проблема формування професійних компетентностей тренера, як детермінанти побудови раціональної системи багаторічної підготовки юних спортсменів, була і залишається найбільш актуальною та значущою. Не дивлячись на те, що різні аспекти професійного відбору та становлення фахівця в різних сферах діяльності перманентно входять до кола актуальних наукових проблем, система підготовки тренерських кадрів у спорті взагалі та у футболі зокрема має значні резерви з точки зору її вдосконалення та оптимізації. Аналіз матеріалів, що присвячені обраній проблематиці, показав переважну концентрацію фахівців на вдосконаленні організаційно-методичної складової та на приведенні у відповідність сучасним вимогам системи знань, яку мають опанувати тренери [5, 6, 8]. Не применшуючи значущість зазначених аспектів, слід також відзначити важливість, у контексті реалізації комплексного підходу, цілеспрямованого, системного та всебічного вивчення особистості успішного тренера. Адже саме від специфічних особистісно-психологічних характеристик тренера значною мірою буде залежить не тільки ефективність і надійність процесу засвоєння необхідної системи знань, а й успішність її ретрансляції при взаємодії зі своїми учнями. Це, а також те, що тренер є активним суб'єктом досить розгалуженої системи міжособистісних відносин обумовлює надзвичайну актуальність більш глибокого вивчення психолого-педагогічних аспектів професійної діяльності тренера взагалі та психологічних рис його особистості зокрема.

Дослідження виконано відповідно до Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2016-2020 рр. Міністерства освіти і науки України за темою 2.21 «Вдосконалення системи підготовки на сучасному етапі розвитку футболу».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед питань, що складають проблематику психолого-педагогічної складової професійної діяльності тренера з футболу та процесу підготовки юних спортсменів взагалі і мають певний рівень наукового опрацювання можна виділити наступні: особистісно-психологічні характеристики тренера (здебільшого описового характеру), психологічні аспекти командоутворення та проблеми згуртованості й сумісності в спортивних командах, а також особливості комунікації в системах «тренер-спортсмен» та «спортсмен-спортсмен» [1-4, 7, 11, 12].

У той же час, розглядаючи систему міжособистісних відносин у процесі підготовки спортивного резерву в системі дитячо-юнацького футболу, як один з детермінуючих факторів його ефективності, як правило ігнорується ще одна доволі активна та перманентно діюча сторона комунікативної системи, а саме батьки, діти яких займаються спортом. У зв'язку з чим, цілком слушно можемо припустити, що розширення більш звичної комунікативної системи «тренер–юний спортсмен» до «тренер–юний спортсмен–батьки» та дослідження особливостей взаємовідносин у системі «тренер–батьки» крізь призму підвищення ефективності функціонування всієї вище зазначеної системи міжособистісних відносин є проблемою актуальною та теоретично і практично значущою [9, 10].

Зважаючи на вище викладене, метою нашої роботи є аналіз психолого-педагогічного змісту взаємовідносин в системі «тренер–юний спортсмен–батьки», як однієї з детермінант підвищення ефективності підготовки спортивного резерву у футболі.

Результати дослідження та їх обговорення. Перш ніж перейти до психологічного аналізу особливостей міжособистісних відносин у системі «тренер – юний спортсмен – батьки» (в подальшому замість поняття «юний спортсмен» для скорочення будемо використовувати термін «спортсмен», розуміючи під ним дитину молодшого або середнього шкільного віку, яка займається футболом) на сучасному етапі розвитку футболу,

необхідним є ретроспективний аналіз цієї проблеми, який дозволить більш глибоко дослідити її причинно-наслідкові зв'язки на сучасному етапі.

Значний період часу, характерною рисою функціонування радянської системи підготовки спортсменів був високий рівень конкурентності, яка обумовлювала широкі можливості відбору в багатьох видах спорту та у футболі зокрема. Це пояснювалось значною популярністю спорту як виду діяльності та менш вузьким, порівняно із теперішнім часом, спектром розважальних можливостей. Так, зокрема, відсутність комп'ютерних ігор, Інтернету, соціальних мереж та ін., які сьогодні об'єктивно вважаються факторами, що негативно позначаються на руховій активності дітей та мотивації до занять спортом, сприяла формуванню у дітей та підлітків стійкого інтересу до занять різними видами спорту як в організованій формі, так і ні. В той же час, сьогодні просте виконання нормативних вимог щодо укомплектованості навчально-тренувальних груп – є однією з найгостріших проблем, що має вирішувати тренер у футболі та, особливо, в багатьох інших видах спорту. Як наслідок, виникає досить суттєва залежність професійної самореалізації тренера від бажання або небажання дитини (або батьків) займатися певним видом спорту в конкретній школі.

Іншою специфічною відмінністю, у порівнянні із сучасною системою підготовки спортивного резерву в українському футболі, є на порядок вищий державний рівень матеріально-технічного забезпечення, який відповідав наявним потребам та мінімізував (або частіше взагалі виключав) фінансові витрати з боку батьків юних спортсменів на придбання необхідного інвентарю, екіпірування, організацію навчально-тренувальних зборів, участі у товариських турнірах, оренду футбольних полів тощо. Такі обставини обумовлювали можливість для тренера здійснювати свою професійну діяльність в умовах, матеріально-технічна сторона яких, практично не залежала від безпосередньої участі батьків, а комплектація навчально-тренувальних груп проходила в процесі відбору найбільш здібних дітей та юнаків з великої кількості бажаючих.

Таким чином, оскільки в професійній площині взаємовідносини тренера та батьків юних спортсменів характеризувалися певною дистанційністю та ієрархічністю, яка базувалася на міцному його особистісному авторитеті, то цілком закономірно можна припустити, що повноцінна комунікація (з активною позицією всіх учасників) в системі «тренер–батьки спортсмена» практично була відсутня. Іншими словами, з наукової точки зору, предмету досліджень не існувало. Все це зрештою й обумовило відсутність уваги до цього питання, як з боку фахівців теорії і практики футболу, так і з боку психологів.

Натомість сучасні організаційно-фінансові умови функціонування дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ) та спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву (СДЮШОР) в Україні, обумовлюють принципово іншу специфіку побудови міжособистісних взаємовідносин в системі «тренер–спортсмен–батьки». Так, станом на сьогодні, переважна більшість ДЮСШ та СДЮШОР, не кажучи вже про приватні футбольні школи, питання матеріально-технічного забезпечення процесу підготовки, складові якого були зазначені вище, змушені вирішувати за безпосередньої участі батьків юних футболістів. Як наслідок, можемо стверджувати про певну залежність якісного рівня організації навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності, а інколи і просто існування окремих навчально-тренувальних груп або цілих спортивних шкіл від матеріальної підтримки батьків. За цих обставин неформальний статус тренера, а разом з ним і його положення в системі координат у вище зазначеній комунікативній системі, неминуче зазнають докорінних змін, які характеризуються девальвацією його «реального» авторитету. При цьому, слід зазначити, що мета та завдання в роботі тренера (принаймні на декларативному рівні), а також зона його професійної відповідальності залишились незмінними – за якісний рівень підготовки юних футболістів відповідає, перш за все, тренер. Іншими словами, наявним є системний деструктивний фактор, що обумовлений

втратою тренером частини ресурсів (а такими слід обов'язково вважати особистісний авторитет тренера та самостійність у прийнятті рішень щодо критеріїв відбору, вибору методів і засобів підготовки тощо), необхідних для вирішення завдань, при повній відповідальності за кінцевий результат процесу підготовки. Як наслідок, постає питання про необхідність всебічного психологічного аналізу сучасних умов професійної діяльності тренера в системі ДЮСШ у контексті формування та розвитку необхідних особистісно-психологічних властивостей і його професійно-педагогічних компетентностей.

Дослідження психолого-педагогічних аспектів комунікативної системи «тренер–спортсмен–батьки» в контексті підвищення професійної ефективності тренера можна реалізувати шляхом вирішення наступних завдань:

- проаналізувати зміст і структуру міжособистісних відносин;
- визначити вимоги до професійних компетентностей та особистісно-психологічної сфери тренера як суб'єкта комунікативної системи «тренер–спортсмен–батьки»;
- проаналізувати засоби та методи ефективної комунікації тренера в системі «тренер–спортсмен–батьки»

Аналізуючи характер і структуру системи міжособистісних відносин «тренер–спортсмен–батьки» крізь призму сучасних тенденцій необхідно відзначити, що однією з її визначальних рис є *взаємозалежність* та наявність взаємного впливу всіх суб'єктів комунікації. У зв'язку з чим, підбираючи організаційно-методичні засоби підготовки та будуючи найбільш ефективну комунікативну командну модель для комплексного та цілеспрямованого впливу на різні сторони підготовленості юного футболіста, тренеру необхідно враховувати специфічні властивості вище зазначеної системи міжособистісних відносин.

Перш за все, тренеру важливо пам'ятати, що, не зважаючи на власний авторитет в очах юних спортсменів (рівень якого на певному етапі може, навіть, бути вищим за батьківський), він не є єдиним джерелом впливу на особистість гравця. Тому, навіть на адекватні та доцільні дії в цьому напрямі (настанови, правила, принципи) по відношенню до команди в цілому та окремого футболіста, результат процесу формування особистісно-психологічної сфери юного гравця в контексті його спортивної діяльності залежить також від багатьох інших факторів і вплив батьків, як правило, є досить суттєвим. Зокрема, цілком очевидною є часова обмеженість, порівняно з батьками, прямої комунікації тренера зі своїми підопічними, що зменшує можливості контролю. Це актуалізує необхідність віддавати перевагу переконанню юних спортсменів, а не спонукання їх до дотримання всіх необхідних принципів і рекомендацій. Крім того, виникає необхідність інформування батьків не тільки з організаційних питань навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності, а й базових методичних і гігієнічних принципів підготовки. Так, зокрема, не зайвою буде обізнаність батьків, принаймні на загальному рівні, щодо мети та завдань підготовки, критеріїв оцінки успішності спортсменів, режиму дня та харчування юних футболістів із урахуванням віку та завдань етапу підготовки тощо.

Таким чином, резюмуючи блок аналізу досліджуваної проблеми, можна відзначити, що, з огляду на специфічні характеристики комунікативної системи «тренер–спортсмен–батьки», у тренера є два шляхи цілеспрямованого впливу на двох інших учасників цієї системи: один – безпосередній, другий – опосередкований. Так, тренер має можливість донесення різних складових системи спортивної підготовки (наприклад: методів, принципів, вимог, очікувань тощо) шляхом прямого контакту зі спортсменом (в іншому випадку з батьками), а також через спортсмена до батьків і навпаки. Безумовно зміст та форма подання інформації в кожному випадку буде різною й обумовлена багатьма факторами, які будуть специфічними для кожного окремого випадку.

У свою чергу, вище зазначені особливості міжособистісних відносин у системі «тренер–спортсмен–батьки» диктують необхідність визначення переліку психологічних

якостей, які обумовлюють їх ефективність. Одразу треба підкреслити, той факт, що значущість відповідного рівня знань теорії та практики підготовки юних футболістів є безумовною й такою, що має значний вплив на різні аспекти спортивної діяльності, в тому числі й на якість процесу комунікації. В контексті наших досліджень ця складова професійної компетентності дитячого тренера виноситься за дужки, а акцент робиться на виявленні специфічних особистісно-психологічних рис тренера, які обумовлюють успішне набуття необхідних вмінь і навичок з урахуванням сучасних умов професійної діяльності.

Комунікативна складова будь-якої професійної діяльності, де передбачаються міжособистісні контакти є вкрай значущою та такою, що значною мірою обумовлює її ефективність. В останні десятиріччя особлива увага цьому питанню приділяється в сфері управлінської діяльності, де ефективність суб'єкт-об'єктних відносин є одним з детермінуючих факторів успішності. Тому в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів, що досліджували психологічну складову менеджменту взагалі та комунікаційних процесів зокрема, значна увага приділяється вивченню особистісно-психологічних характеристик суб'єктів цього процесу. Так, зокрема, серед психологічних якостей і навичок, що сприяють підвищенню ефективності процесу комунікації та, як наслідок, управління поведінкою та станом співробітників фахівці виділили наступні: високий рівень EQ (емоційного інтелекту), навички активного слухання, ерудованість, стратегічне мислення та володіння навичками ефективною вербальною та не вербальною комунікації [6, 8, 11].

Зважаючи на специфіку спортивної діяльності взагалі (яка вже детально розглядалася вище), та у футболі особливо, закономірно можемо припустити, що вище зазначені якості та навички також необхідно включати до професійної психограми тренера. В контексті предмету дослідження нашої роботи значущість наявності у тренера на відповідному рівні EQ та комунікативних здібностей (активне слухання та вербальна і не вербальна комунікація) взагалі важко переоцінити. Тому, для забезпечення максимально ефективної міжособистісної взаємодії в системі «тренер–спортсмен–батьки» тренеру важливо самостійно (самоаналіз та самовдосконалення і особистісний розвиток) або із залученням фахівців (психологів, участь у групових тренінгах та семінарах) спочатку об'єктивно оцінити сильні та слабкі сторони власної особистісно-психологічної сфери, а потім актуалізувати цілеспрямований процес формування та розвитку необхідних психологічних якостей.

Щодо третього завдання (проаналізувати засоби та методи ефективною комунікації тренера в системі «тренер–спортсмен–батьки»), то головною вимогою до тренера, в такому випадку, є вміння раціонально (адекватно меті й обставинам) використовувати широкий спектр традиційних і сучасних технічних засобів комунікації. Так, зокрема, окрім проведення групових та індивідуальних бесід (як зі спортсменами, так і з батьками), використання інформаційних стендів і буклетів, тренеріві сьогодні доступні такі технічні інструменти комунікації, як: спілкування в соціальних мережах, E-mail, ведення інтернет-сторінки, sms та інші мобільні додатки. З огляду на це, головним питанням є не брак засобів комунікації, а бажання і вміння ефективно їх використовувати. Адже в кожній окремій професійній або міжособистісній ситуації тренер має користуватися найбільш адекватним засобом. Так, наприклад, для вирішення певних педагогічних питань стосовно окремого гравця доцільно використовувати індивідуальні бесіди з дитиною, його (або її) батьками та, за необхідності, з дитиною та батьками одночасно. В свою чергу, найбільш зручним та ефективним засобом розповсюдження інформації та отримання зворотного зв'язку стосовно мети та завдань навчально-тренувального процесу, розкладу занять, загальнокомандних принципів тощо є інтернет-сторінки, соціальні мережі, інформаційні стенди або групові зібрання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження показали, що під дією цілого ряду факторів зміст та характер міжособистісних зв'язків, у яких задіяний тренер у межах своєї професійної діяльності в системі дитячо-юнацького футболу, зазнали суттєвих змін. Зважаючи на перманентно зростаючу роль батьків у різних напрямках

діяльності спортивної школи та, як наслідок, займання ними все більш активної позиції звичну комунікативну систему «тренер-спортсмен» цілком доречно розширити до «тренер-спортсмен-батьки».

Окреслені обставини актуалізують більш цілеспрямований та системний підхід у вивченні особистісно-психологічних критеріїв успішності професійної реалізації тренера в сучасних умовах. Так, зокрема, ціла низка психологічних якостей (EQ, здатність до критичного та стратегічного мислення) та навичок ефективної комунікації (навички активного слухання, інформативність мови тощо) переходять сьогодні із категорії бажаних та доречних в категорію необхідних та базових для вирішення тренером своїх основних професійних завдань: відбору, комплектації та управління командою.

Наступні етапи дослідження будуть спрямовані на пошук шляхів удосконалення системи підготовки тренерських кадрів із урахуванням сучасних умов професійної діяльності тренера футбольних дитячо-юнацьких команд.

Список літературних джерел:

Rererences:

1. Бузник А. И. Технология управления конфликтным взаимодействием членов сборной команды по футболу. Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта: сб. науч. трудов. Харьков: ХХПІ. 2001. № 6, С.12-19.

2. Волянюк Н. Ю., Ложкин Г. В. Акмеологический инвариант профессионализма тренера. Спортивный психолог. 2009. № 2, С.27-32.

3. Воронова В. І. Психологія спорту: навч. посібник. К.: Олімпійська література. 2007, С. 200-229.

4. Гринь О. Р., Воронова В. І. Система психологічного забезпечення підготовки спортсменів як проблема сучасної психології спорту. Спортивний вісник Придніпров'я. №3. 2015, С. 29-34

5. Лоос В. Г. Альямани Ф. А. Тренер по футболу. Киев: РНМК Министерства по делам молодежи и спорта УССР. 1991, 112 с.

6. Мартенс Р. Успешный тренер. М.: Человек. 2014, С.396-398.

7. Хигир Б. Ю. Психологический анализ в большом футболе. М.: Советский спорт. 2008, 250с.

8. Чемберс Д. Профессия – тренер: наука и искусство. М.: Человек. 2013, 186 с.

9. Gould D., Lauer L., Rolo C, Jannes C. Understanding the role parents play in tennis success: a national survey of junior tennis coaches. Br. J. Sports Med. 2006 Jul; 40(7), P.632-636.

10. Gould D., Lauer L. The Role of Parents in Tennis Success: focus group interviews with junior coaches. The Sport Psychologist. 2008. №22. P. 18-37.

11.<http://www.dokaball.com/trenirovki1/trenerskaya/447-trener-kak-subekt-psikhologii-vzaimootnoshenij-v-detsko-yunosheskom-futbole>

12. <http://www.humankinetics.com/excerpts/excerpts/what-communication-means-for-a-coach>

1. Buznyk A. I. Technology of conflict management of members of the national soccer team. Pedagogy, psychology and medico-biological problems of physical education and sports: collection of scientific papers. Kharkiv: XXIII.2001.№ 6, P.12-19.

2. Volianiuk N. Y., Lozhkin G. V. Akmeological invariant of the coach's professionalism. Sports psychologist. 2009. № 2, P.27-32.

3. Voronova V. I. Psychology of Sport: Teach. manual. K.: Olympic literature. 2007, P. 200-229.

4. Hryn O. R., Voronova V. I. The system of psychological support for the training of athletes as a problem of contemporary sports psychology. Prydniprovia Sport Newspaper. №3. 2015, P. 29-34

5. Loos V. H. Aliamani F. A. Soccer coach. Kiev: RNMK of the Ministry of Youth and Sports of the Ukrainian SSR. 1991, 112 p.

6. Martens R. Successful coach. M.: Man. 2014, P. 396-398.

7. Higur B. Y. Psychological analysis in big football. M.: Soviet sports. 2008, 250 p.

8. Chambers D. Profession - coach: science and art. M.: Man. 2013, 186 p.

9. Gould D., Lauer L., Rolo C, Jannes C. Understanding the role parents play in tennis success: a national survey of junior tennis coaches. Br. J. Sports Med. 2006 Jul; 40(7), P.632-636.

10. Gould D., Lauer L. The Role of Parents in Tennis Success: focus group interviews with junior coaches. The Sport Psychologist. 2008. №22. P. 18-37.

11.<http://www.dokaball.com/trenirovki1/trenerskaya/447-trener-kak-subekt-psikhologii-vzaimootnoshenij-v-detsko-yunosheskom-futbole>

12. <http://www.humankinetics.com/excerpts/excerpts/what-communication-means-for-a-coach>

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1293681>

Відомості про авторів:

Байрачний О. В.; orcid.org/0000-0003-3013-0845; obairachnyi@gmail.com; Національний університет фізичного виховання і спорту України; вул. Фізкультури, 1, Київ-150, Україна, 03150.